

Проф. др РАДОВАН РАДИНОВИЋ

СТРАТЕГИЈСКИ ПОЛОЖАЈ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ

Стратегијски положај СР Југославије на размеђу епоха, како је то иначе омеђено насловом скупа, одређује неколико група чинилаца. Тек у синтетској оцени утицаја свих тих чинилаца могуће је извести закључке о томе где се наша на крају овог и где се наша држава може наћи на почетку наредног века. Ти чиниоци су: (1) Однос главних центара политичке моћи према виталним државним интересима СР Југославије; (2) Положај СР Југославије у односу на своје непосредне суседе; (3) Основне карактеристике државног простора СР Југославије као геопростора и као потенцијалног ратишта и (4) Стање у држави и потенцијална кризна жаришта као извори угрожавања њене стабилности и независности.

О сваком понаособ од ових чинилаца било би могуће одржати посебне научне скупове и написати обимне студије. Из разумљивих разлога, у овом прилогу се о постављеним питањима може говорити само у најопштијим назнакама.

1. Однос главних центара политичке моћи према СР Југославији

На стратегијски положај малих држава и народа, велике силе и светски центри моћи испољавају пресудан утицај. Од посебне важности за безбедност државе јесте да се стално и што прецизније, у сваком преломном тренутку, сагледају односи великих сила према виталним националним и државним интересима наше земље, да се предвиде изазови пред којима се држава може наћи и одаберу, односно препоруче адекватни одговори на те изазове у виду ефикасне државне стра-

тегије на економском, политичком, културном и одбрамбено–безбедносном плану.

Стална процена и праћење односа великих сила према СР Југославији неопходно је због променљивости утицаја тога фактора. Тај утицај зависи од односа који се успостављају између великих сила на глобалном (светском), европском и балканском плану и од тога како се свака од тих сила односи према СР Југославији и њеним виталним државним циљевима и интересима.

Савезна Република Југославија се највећим делом свог државног простора налази у самом средишту балканског геополитичког чвора (шема).¹ Њега чине утицаји великих сила и центара светске политичке моћи према Балкану и у његовим оквирима кроз историју и комплекс односа који се тим поводом и на основу тих утицаја успостављао. Сви ти утицаји се у виду геополитичког крста секу управо на простору наше државе или, прецизније, на самом средишту српског етничког простора. Краци тога геополитичког крста протежу се смеровима северозапад–југоисток и североисток–југозапад.

Утицај исламског, германског, словенског и романског фактора, те англосаксонског и у новије време америчког, сусрећу се и сукобљавају готово у просторном средишту СР Југославије. На реци Дрини, која пресеца српски етнички простор и дели га на његов западни и источни део, фактички је још у IV веку успостављена граница између Запада и Истока као цивилизација. Тада је римски цар Теодосије синовима поделио царство. Та граница се и данас чврсто држи као цивилизацијско размеђе између светова. Ово говори у прилог чињеници да простор који захвата СР Југославија има велики значај за међусобне односе великих сила. С обзиром на то да је Балкан витално важан простор за остваривање стратегијских интереса на подручју централне Азије, Блиског и Средњег истока, те да се СР Југославија налази на најосетљивијем делу тог Балканског коридора, није чудо што је наш народ, од стране великих сила, био изложен разним видовима тлачења и агресије.

Не би се могло рећи да су главни центри светске политичке, економске и војне моћи хомогени када је реч о њиховом односу према СР Југославији и њеним државним интересима. Они су формирали Контакт групу коју чине сталне чланице Савета безбедности УН (без Кине) плус Немачка. Група има оперативну улогу да надгледа стање на простору претходне Југославије, а у том смислу и на оном њеном делу који данас захвата СР Југославија. Оне практично представљају ди-

¹ Ј. Илић, *Геополитичке особености Балканског полуострва и српско постојање* у Зборнику *Основни принципи разграничења држава*, Војно–географски институт, Београд, 1994, стр. 73.

ректоријум над претходном Југославијом, иако у том погледу немају мандат светске заједнице, а још мање сагласност држава насталих њеним разбијањем. Тих пет великих сила немају идентичне стратешке и политичке интересе на Балкану, па ни према СР Југославији. Најизразитије разлике се појављују између тзв. западног блока сила које предводе САД и Русија која се фактички налази на челу словенске геополитичке сфере, чији се утицај, из познатих разлога, све мање осећа.

Иако не постоји потпуна подударност стратешких интереса свих пет чланица Контакт–групе према СРЈ, ипак се може сматрати да ће оне у догледно време деловати усаглашено. Боље рећи, није реално очекивати да би Русија, као традиционални заштитник словенских народа, нарочито православних Словена, од разарајућих германских и исламских притисака и претњи, угрозила или евентуално жртвовала своје партнерске односе са Западом, макар колико се са њима у датим околностима не слагала. Вероватније је да ће се, ради усаглашавања тих разлика, чинити међусобни уступци на рачун трећих и тако макар и привидно, очувати то стратешко партнерство. Ово и поред тога што се ради о партнерству у којем Русија игра сасвим споредну улогу и чега је она потпуно свесна.²

О деловању главних центара светске политичке моћи према СР Југославији и њиховом утицају на стратешки положај наше земље сумарно се може истаћи следеће:

(1) Светски центри моћи нам нису наклоњени зато што нас сматрају главним кривцем за распад претходне државне заједнице и за последице тог распада, укључујући и грађански рат који се продужио, ево већ осам година води на тлу претходне Југославије;

(2) СР Југославија као матична држава српског народа није по вољи великих сила, поред осталог и зато што се она супротставља великодржавним интересима неких држава – суседа СР Југославије које се могу сматрати клијентима појединих великих сила. Ту се мисли пре свега на Албанију и Федерацију БиХ као клијент државе САД и исламског фактора, те на Хрватску као клијент државу Немачке;

(3) У својим настојањима да у целини овладају Балканом, односно Средоземљем и простором Југоисточне Европе као својеврсним грудобраном од руског утицаја на Балкану, западне силе на челу са САД и Немачком врше притисак на СР Југославију како би је потчиниле својој вољи, или, ако им то не успе, да је дестабилизују до нивоа унутрашњег распада и даљњег мрвљења њене државне територије: најпре отцепљењем Црне Горе, потом и Косова и Метохије, те Санџака и Војводине;

² Види: Аврамов С. *Послехеројски райи Зайада йрошив Јуџославије*, ИДИ, Бетерник, 1997, стр. 407–438.

(4) Ради дестабилизације СР Југославије дошло је до потпуне интернационализације мањинских питања и мањинских права, пре свега шиптарске мањине, што је довело до оружане побуне и тероризма Шиптара на Косову и Метохији и до њиховог истицања захтева за политичко и територијално осамостаљивање од Србије. Ако би се то остварило, био би то први корак ка успостављању великодржавног пројекта познатог под именом "Велика Албанија". У том свом мегаломанском националном програму косовско-метохијски Шиптари имају подршку западних сила пре свих САД, али и тзв. исламске мултинационале;

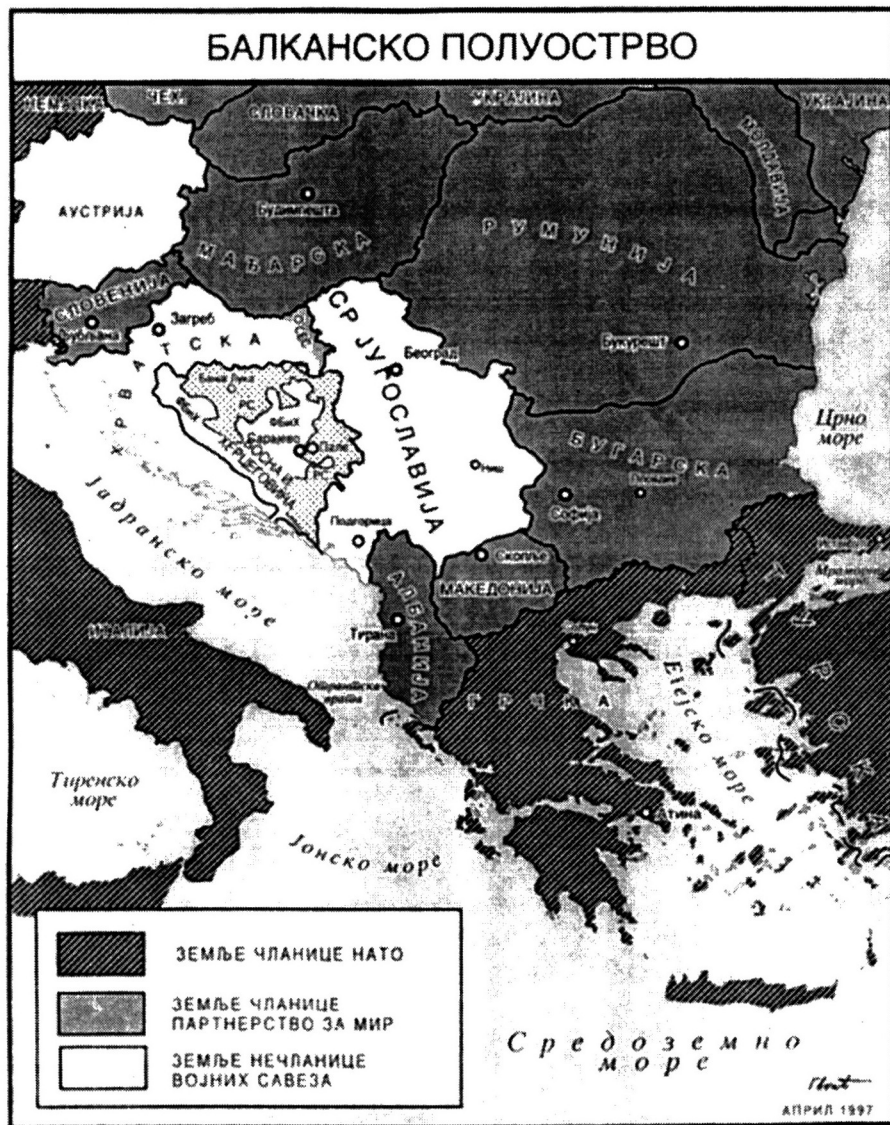
(5) Негативно деловање западних сила није у стању да балансира Русија као традиционални заштитник православних Словена пре свега зато што је и сама обхрвана великим унутрашњим тешкоћама, али и зато што Балкан и СР Југославија нису у средишту савремених руских стратешких приоритета.

Непосредне последице наведених утицаја су продужене санкције Запада према СР Југославији, оспоравање њеног чланства у светским финансијским, трговинским и политичким организацијама и асоцијацијама и онемогућавање Југославије да заузме своје место у поретку држава Европе и света. То говори о томе да ће велики центри моћи и даље неповољно утицати на укупни стратешки положај СР Југославије, тј. да ће она бити принуђена да своје државне интересе остварује и штити у неповољним стратешким околностима.

2. Утицај непосредног окружења на стратешки положај СР Југославије

Велике геополитичке и стратешке промене које су у непосредном окружењу Југославије настале крајем 80-их и почетком 90-их година, а посебно разбијање претходне Југославије, нашој земљи су наметнуле потпуно прозападно геополитичко окружење (Шема). То по дефиницији није ни негативна ни позитивна чињеница укупног стратешког положаја СР Југославије. Но, ако се има у виду да је једино наша земља остала изван политичког и војно-политичког груписања успостављеног на Балкану и Југоисточној Европи у последњој деценији двадесетог века, онда се то прозападно геополитичко окружење наше земље мора оценити као негативна чињеница њеног укупног стратешког положаја.

Од времена кулминације југословенске кризе, тј. рата у Хрватској и Босни и Херцеговини, а нарочито после Дејтонског мировног споразума, у непосредном суседству СР Југославије успостављене су (више неформално него формално) две групе држава које имају различит однос према нашој земљи и њеним интересима.

Једна група коју чине Мађарска, Румунија, Бугарска и Македонија, све се мање супротставља остваривању државних интереса СРЈ. Када уђе у НАТО, Мађарска, свакако, може променити нешто од свог садашњег односа према СР Југославији, што ће зависити и од тога какав однос према НАТО-у буде у будућности заузела и наша земља. Овоме треба додати и чињеницу да се Мађарска ни до данас није одрекла Војводине као традиционалне зоне свога геополитичког утицаја.

Но, за сада се те аспирације Мађарске према том делу нашег државног и етничког простора увијају у фино паковање бриге за сопствену националну мањину у Војводини.

Друга група држава, коју чине Хрватска, Федерација БиХ и Албанија још увек се оштро супротставља виталним државним интересима СР Југославије. Те земље то чине свака из сопствених разлога и интереса. Федерација БиХ то чини ради слабљења југословенске подршке Републици Српској као ентитету БиХ над којом Федерација има несумњиве територијалне, политичке и све друге претензије. Хрватска то чини као осведочени антисрпски фактор која је, најпре, оружаном силом и свим другим облицима физичког истребљења и тортуре извршила етничко чишћење и погром над готово 800.000 Срба, а потом је наставила да испољава територијалне и политичке претензије према српским етничким просторима у БиХ и Војводини, те према неким деловима Црне Горе. У престижним делима науке о геополитици у Хрватској, у којима се излаже национална и државна стратегија Хрватске, не престају великодржавне аспирације према деловима српског етничког простора. Знаменити хрватски интелектуалци, који имају несумњив утицај на званичну хрватску политику, у тим својим делима Хрватску сврставају на страну историјских и непомирљивих српских непријатеља.³ Засигурно се може очекивати да ће Хрватска наставити да отежава стратешки положај наше земље колико год то буде у њеној моћи. Уосталом, Хрватска је своје државно осамостаљивање засновала и извела на антисрпском и антијугословенском концепту и програму.

Албанија као стари и нови сусед Југославије задржала је континуитет крајње непријатељских односа према СР Југославији.⁴ За такав однос и понашање Албанија има неколико разлога: (1) Великодржавне претензије према деловима државне територије СР Југославије: Јужна Србија, делови Рашке области и Црне Горе; (2) Подршка сепаратистичком и терористичком покрету Шиптара на Косову и Метохији који је усмерен на отцепљење од Србије, или у првој фази, на задобијање статуса републике, а потом и на потпуно политичко и територијално осамостаљење; (3) Све изразитије инволвирање исламског фактора у Албанији, што је ову државу увело у Исламску конференцију, чиме се она сврстала у блок исламских земаља и постала једно од упришта новог исламског продора на Балкан. Посебно неповољна чињеница стратешког положаја СР Југославије, када је реч о понашању

³ О томе видети: Вучић, П. *Политичка судбина Хрвајске*, Младост, Загреб, 1995, стр. 49–64 и 284–320.

⁴ Опширније: Група аутора, *"Велика Албанија" – замисли и могуће последице*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998.

Албаније, јесте свестрано и свесрдно подупирање и директна оружанна, политичка и свака друга помоћ оружаном и терористичкој побуни косовско-метохијских Шиптара. Албанија је одавно постала база за обуку и убацивање терориста у СР Југославију и главни транзит за дотурање оружја на Косово и Метохију. Све док Албанија не уважи чињеницу да је Косово и Метохија саставни део Србије, те да се статус албанске националне мањине у Србији може решавати само у политичком дијалогу са овлашћеним представницима Србије, нема дугорочног уређења међудржавних односа СРЈ и Албаније. А као таква, Албанија ће служити и као субјект и као база сваковрсних спољних притисака према СР Југославији.

Италија као прекоморски сусед наше земље има истакнуто место и улогу у стратегији НАТО-а и САД у Медитерану, на југу Европе и уопште на јужном крилу НАТО-а. Трајни стратешки интерес Италије је контрола обе обале Јадрана. С обзиром на то да јој контролу словеначког и хрватског приморја оспорава Немачка, у постојећој стратешкој констелацији Италија се задовољава превлашћу над црногорском и албанском обалом Јадрана. У реченом контексту, Италија уопште није невина ни када је реч о актуелној кризи у Албанији, а ни о разбијању претходне Југославије. Ван сваке сумње, директни утицај Италије на савремена стратешка збивања на Балкану посебно на његовом јужном делу, није мали и та тенденција ће се наставити у наредном периоду.

3. Карактеристике државног простора СР Југославије

а) СР Југославија на Балкану (шема)

СР Југославија се налази на Балканском полуострву и у Југоисточној Европи (види шему). Тај простор у географском, а нарочито у геостратегијском смислу, представља везу између Европе, Азије, Блиског истока и Средоземља. Знаменити српски антропогеограф Јован Цвијић такав положај окарактерисао је као "прелазни", односно "евроазијски".⁵ Иако је такву оцену изрекао за Балкан, она се без дилеме односи и на СР Југославију, јер управо она, заједно са Бугарском и Македонијом, чини право географско средиште Балкана и његов географски епицентар. Све евроазијске везе иду преко наше територије. На шеми су те везе означене бројевима од 1–6.

Ако се осмотри геостратегијска слика Балкана, лако се уочава да преко наше земље или поред ње пролазе главни копнени и ваздушни

⁵ Јован Цвијић: *Балканско полуострво и југословенске земље – основи антропогеографије*, САНУ, Београд, 1991, стр. 22–39.

путеви. Својим значајем посебно се истиче спона централне Европе са Малом Азијом и Медитераном и спона западне Европе са Подунављем, а одатле истим коридорима ка Медитерану и Азији. Такође, преко наше земље воде и више од 500 км дунавске речне комуникације и европски ваздушни коридор који повезује Европу са Блиским истоком.

Колики је транзитни значај државног простора СР Југославије за Европску унију и државе Блиског истока, пре свега за Турску и цео

БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО

Медитеран, укључујући басене Црног и Каспијског мора, уверљиво говоре прорачуни из 1990. године које су вршили експерти Европске уније у намери да главне европске проходнице усмере са простора наше државе на друге путне и проходне правце. Резултати прорачуна показали су да је железнички саобраћај преко Видина и даље ка Румунији (од Истанбула ка Будимпешти и централној Европи) дужи за око 240 км него преко Србије. Идентично стање је и када је реч о дужини аутомобилских путних саобраћајница, с тим што би било неопходно да се за заобилазницу изгради и око 700 км нових ауто–путева кроз Румунију и око 500 км кроз Бугарску. Такође, до готово идентичних података долази се ако се упореде цене саобраћаја ваздушним коридором преко СР Југославије и Румуније, односно тзв. југозападним правцем, на траси Европа – Блиски исток. Југословенски коридор је јефтинији за око 30 до 50 одсто.

Наведене односе могуће је и визуелно уочити када се на шеми погледа правац протезања централне евробалканске проходнице на панонско–егејском стратегијском правцу. Није тешко закључити да је положај СР Југославије, због чињенице да је њен највећи део размештен око тог правца, изузетно повољан и фактички незаобилазан као веза Европе и Азије. Сви алтернативни правци – преко Румуније, јужним трансбалканским правцем од Италије преко Албаније, Македоније или Грчке, Бугарске до Истанбула, ка Црном и Каспијском мору, немају ни капацитет ни квалитет какав имају панонско–егејски, односно моравско–вардарски гестратегијски правци. Такав незаобилазни геостратегијски положај наше државе може се позитивно валоризовати једино у условима њене пуне европске интегрисаности, односно њене свестране сарадње са суседима и Европом. У противном, та незаобилазност има негативне учинке. Она изазива притиске и претње ради омогућавања слободног протока робе и услуга том централно–балканском проходницом. Зато је у приоритетном стратегијском интересу СР Југославије да се на Балкану успостави трајни мир и да се Југославија интегрише у европски економски, политички и безбедносни поредак.

Иако невеликог капацитета, за СР Југославију је од посебног стратешког значаја да се налази и на јадранско–медитеранској поморској комуникацији, чиме она партиципира у свим предностима које свакој држави даје њен поморски или приморски статус. Да би валоризовала те предности, СР Југославија мора много снажније да изрази свој стратешки приоритет изласка на море и да то операционализује у одговарајућим плановима и програмима: од инфраструктуре, преко саобраћаја, до привреде, пре свега поморске и туризма. Излаз на Јадран има непроцењив значај за стратешки положај СР Југославије и када је реч о њеној партиципацији у очекиваним новим европским коридорима: јадранском, који ће водити од Италије до Грчке, и трансбалканском,

који ће водити од јужне Италије, преко Албаније и даље на исток ка Црном мору и Малој Азији.

Стратешки интерес Европске уније је да на трасама Европа – Медитеран и Европа – Мала Азија обезбеди слободан проток транзитног саобраћаја, робе, људи и капитала кроз простор претходне Југославије, па и преко територије СР Југославије. Без тога би огромне инвестиције у канал Рајна – Мајна – Дунав пропале, а планиране латералне везе у односу на тај канал би постале бесмислене.⁶ Ослобађање ове балканске проходнице је могуће једино ако се уклоне препреке које су на њој настале разбијањем претходне Југославије. Без трајног смиривања свих тензија на том простору, СР Југославија не може валоризовати велики транзитни значај свог државног простора на вези Централне и Западне Европе са Медитераном, Малом Азијом и Црноморским базеном. Зато је југословенски стратешки интерес да се што пре успоставе и развију свестрани односи сарадње између свих балканских земаља, укључујући и државе које су настале разбијањем претходне Југославије. То би отворило могућности и за сарадњу СР Југославије са својим суседима и за учвршћивање њеног стратешког положаја у региону.

б) Физичко–географске карактеристике простора СР Југославије као појединачног региона (шема)

Државни простор СР Југославије је површине око 103.000 km² и по величини је у реду са Бугарском, Мађарском, Аустријом и Грчком. То је простор који се по величини налази на доњој граници стратегијског респекта, па би било какво смањење величине простора испод те границе СР Југославију спустило испод прага стратегијског уважавања.

По облику и стратегијској дубини – ширини, простор СР Југославије је издужен по оси север–југ на око 400 km, а по оси запад–исток, на траси Бококоторски залив – Димитровград, на око 380 km. На основу ових података могу се извести два закључка: (1) и по једној и по другој оси ради се о простору скромних димензија; (2) ограничена стратегијска дубина државног простора није повољна за маневар одбрамбеним снагама у стратегијску дубину ради изнуравања снага агресора, за шта се иначе закономерно опредељују земље са ограниченим ратним ресурсима. У случају радикалне оружане агресије коалиционих војних снага, простор тако мале дубине могао би се релативно брзо окупирати или ефикасно контролисати ракетно–авијацијском ватром, што би стратегијски маневар крупним одбрамбеним снагама svelo на симболичне размере.

⁶ Ковач О, *Унутарбалканска економска сарадња и интееграције*, часопис "Смицао" бр.4–5/98., стр. 12.

Посматрајући заштићеност границе и њену дужину у односу на укупну површину државног простора и његову дубину, може се закључити да су наше северне и североисточне, те северозападне и западне

границе практично просторно незаштићене, осим према Хрватској где је Дунав моћна природна препрека која се вештачки још више може ојачати. Источне границе, сем на крајњем северу, затворене су и заштићене ланцима планина које се протежу готово паралелно са границом у више појасева, што евентуалну стратегијску одбрану СР Југославије са те стране чини врло ефикасном. Слично је и са границама према Македонији и Албанији, сем на делу Косовско-метохијске котлине која према Албанији није довољно просторно заштићена, иако се из Албаније на Космет долази дуж узаних пролаза.

СР Југославија не поседује тзв. *гравитационо језгро* које би било у стању да својим положајем у односу на остале просторне целине, развијеношћу инфраструктуре и просторним везама са другим деловима државне територије, привлачи, обједињава и оцеловљује целокупни државни простор и чини га у сваком погледу јединственим. Регион Београда као простор где је размештен престони град, који се налази на ушћу двеју међународних и великих речних токова, поред свих својих квалитета, не може да одигра улогу гравитационог језгра, пре свега због *периферног положаја* у односу на друге стратешки важне просторне целине СР Југославије.

Једини део СР Југославије који би, по положају, могао да одигра улогу гравитационог језгра јесте простор Старе Рашке, односно Сандака. Међутим, само својим положајем, Рашка област не може да одигра такву улогу, јер јој недостају други квалитети. Пре свега, та просторна веза две федералне јединице нема квалитетних комуникација које би повезале Централну Србију са Црном Гором и Јадраном. Недостају привредни и развојни капацитети и одговарајући демографски ресурси који би могли бити снажна подршка просперитетном развоју државног језгра.

Непостојање препознатљивог гравитационог језгра један је од озбиљних геостратешких недостатака укупног стратешког положаја СР Југославије. Из тог разлога, држава је много осетљивија на све врсте унутрашњих трвења и криза, пре свега криза између федералних јединица.

4. Стање државе и потенцијална кризна жаришта

Најслабија тачка укупног стратешког положаја СР Југославије је унутрашње стање државе. То неповољно стање подједнако се односи на економију, политику, културу и духовност, те на одбрану и безбедност. Није, разуме се, свеопшта криза државе самоникла и није продукт искључиво унутрашњих чинилаца и односа, већ је добрим делом и она условљена низом неповољних деловања спољног фактора, и то у континуитету од готово десет година. О томе је било речи на претходним страницама овог прилога.

Криза у функционисању савезне државе један је од највидљивијих знакова неповољног стања у каквом се налази СР Југославија. Није ту реч само о разлици у дневнополитичким и идејно–идеолошким интересима и погледима међу представницима двеју федералних јединица. Криза је концептуалне природе. Србија и Црна Гора су 1992. године у трећу Југославију унеле већину сумњи које су разориле и ону претходну, али и довољно интегративних мотива и заједничких интереса нашег народа у обе федералне јединице. Но, од самих почетака живота нове државе почињу и сумње у њену будућност и на основу тога опструкција њеног уставног функционисања. Различити су мотиви њеног оспоравања. Једни кажу да их савезна држава закида у суверенитету и демократији и да је то инструментализовано од стране свевласти друге федералне јединице, а други пак тврде да се не може у потпуности равноправно делити суверенитет у федералној држави када је улог у њу изразито на штету једне, а у корист друге федералне јединице. И једни и други својим практичним понашањем и према унутрашњој и међународној јавности не бирају средства да науде једни другима, а то што константно разарају заједничку државу коју су договором успоставили изгледа да их уопште не брине. Пропаганда и медији и на једној и на другој страни готово у хору држе "своју страну".

Најпоразнија чињеница у целој тој ствари и у том жучном обрачуна владајућих гарнитуре наше две федералне јединице је у томе што се у Србији шири расположење против Црногораца и Црне Горе, а у Црној Гори против Србије и Срба. Интелектуалци мудро ћуте. У свом познатом маниру "да умиљато јагње двије мајке сиса". Ћуте, наравно, и институције које то не би смеле да раде: институти, универзитети, академије наука... Најмање што се од њих очекује јесте да озбиљно поставе питање, прво у својој средини, а потом и на општејугословенској сцени, које гласи има ли уопште смисла залагати се за овакву државну заједницу Србије и Црне Горе. Наравно, ја сам дубоко уверен да СР Југославија као државна заједница Србије и Црне Горе има своје пуно оправдање и перспективу. Сматрам чак да је то императивна потреба опстанка нашег народа у оба дела СР Југославије. Готово да сам убеђен да би нови распад Југославије тешко могао да прође без крвавих унутрашњих сукоба у њеним федералним јединицама. Не желим да лицитирам где би ти сукоби били жешћи и са већим последицама, али би било крајње неозбиљно не упозорити на њих.

Дакле, залажем се да одавде, са овог скупа, потекну иницијативе да се поведе стрпљиви, аргументовани, прво научни, експертски, па потом и политички дијалог, па и у парламентима, на тему функционисања савезне државе и њеног даљег развоја. При том треба стрпљиво идентификовати све разлоге ЗА и ПРОТИВ ње, упоредити их, и добро одвагнути. Ако се закључи да их је више ЗА, а ја сам у то потпуно уверен, почев од оних културно–цивилизацијских, етничких, преко еко-

номских, до геополитичких, геостратешких и безбедносних, тада се конструктивно треба окренути питању: како да се свим снагама подупре јачање наше заједничке државе. Чему стална претња новим референдумима, чему претња унитаризацијом, чему династијске чарке и свађе између елита власти федералних јединица и ових са савезном државом. Сматрам да би било неопходно приступити јачању ефикасности Савезне државе у оним њеним функцијама које изричито налаже Устав СР Југославије, без калкулација, априорног неповерења и политиканства. Разуме се, и без нарушавања принципа уставне равноправности република у федерацији.

Стање у каквом се налази Савезна држава само продужава агонију из које нема излаза ако све остане као што је сада. Сва енергија се троши на дестабилизацију државе, а не на њено јачање. На дуже стазе, без озбиљне свестране и темељите реформе СР Југославија се не може стабилизovati, а њена одбрамбена моћ ће стално слабити. То ће се одвијати на штету и једне и друге федералне јединице и њихових грађана, без обзира на то што једна или друга владајућа елита или њихови делови буду краткорочно профитирали или губили у међусобним разрачунима. На дуже стазе губимо сви, губи наш народ, и ми постајемо лак плен свих аспираната на наше територије. А таквих, верујте, није мало.

Демографска регресија, односно рапидно опадање биолошке виталности становништва српске националности (овде располажемо подацима о стању у Србији) прворазредна је негативна чињеница стратешког положаја наше државе. Не располажемо подацима о демографском стању Црногораца у Црној Гори, али нема разлога да сматрамо да је стање претерано повољније у односу на Србе у Србији. Демографска истраживања у Србији алармантно упозоравају да се Срби налазе у изузетној демографској регресији. То је резултат истовременог деловања неколико група чинилаца. Прво, дошло је до насилног удаљавања и протеривања Срба са својих етничких територија у Хрватској, Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији (види шему). Упоредо са тим дошло је до експанзије несрпског становништва у те испражњење просторе. Ако се та чињеница стави у контекст огромних физичких губитака које је српски народ претрпео у два светска рата и у овом последњом (1991–1995) те ако се узму у обзир индиректне демографске последице тих губитака, онда се мора веровати демографима да ће Срби средином идућег века постати национална мањина у сопственој држави. О овоме иначе уверљиво сведоче подаци о негативном природном прираштају – Српско становништво у Централној Србији и војводини (табела).

*Стоје природног прираштаја према националности у
Републици Србији у 1971. и 1991. години*

	Стоје природног прираштаја у промилима							
	Србија-свега		Централна Србија		Војводина		Косово и Метохија	
	1971.	1991.	1971.	1991.	1971.	1991.	1971.	1991.
Срби	5,8	-0,2	5,5	-0,3	5,4	-1,4	15,6	10,2
Црногорци	8,5	3,1	6,1	2,4	9,0	2,7	12,2	6,8
Југословени	5,7	6,4	3,9	4,2	1,6	8,4		
Албанци	33,2	23,9	26,5	24,2	15,2	15,3	33,8	23,9
Бугари	6,8	-10,8	6,5	-11,6				
Мађари	-1,1	-8,2	6,8	9,3	-1,2	-8,2		
Македонци	14,9	7,0	12,3	6,0	17,0	7,5		
Муслимани	18,3	17,2	17,9	16,5	7,7	25,5	21,2	18,3
Роми	18,9	22,4	19,6	19,5		20,4	20,0	27,9
Румуни	-3,8	-5,2			-4,3	-6,8		
Русини	-0,5	-3,0			-0,8	-3,2		
Словаци	1,5	-6,2		-6,2	1,1	-6,2		
Турци	7,9	21,6					10,3	22,8
Хрвати	4,7	-3,6	8,2	-9,0	1,8	-6,0		

Истовремено са том демографском регресијом српског становништва, неке националне мањине у Србији су у изразитој демографској експанзији. То се пре свега односи на Шиптаре на Косову и Метохији и на друге националне мањине. Да ли случајно или плански, Шиптари су своју демографску тврђаву позиционирали ван своје матичне државе Албаније, а на државној територији Србије – на Косову и Метохији.⁷

Ако се биолошко одумирање српског народа настави темпом којим се данас одвија, онда је свака прича о стратешком положају наше државе, која има за циљ да се тај положај поправи и побољша, завршена и посве депласирана. Држава без народа нема изгледа на опстанак. Зато је прворазредно стратешко питање да се осмишљеним државним залагањем заустави процес демографске регресије српског становништва у Србији, а у том истом смислу и Црногораца у Црној Гори.

Непосредно су за претходно везана и крајње неповољна миграциона кретања. Као директна последица грађанског рата, дошло је до

⁷ Види: Степић М, *Косово и Метохија – политичко-географске и геополитичке перспективе*, Универзитет у Приштини, 1998, стр. 10.

напуштања угрожених подручја неколико стотина хиљада припадника српског становништва и до њиховог одласка у иностранство. Нема озбиљних шанси да се већина тог становништва врати. Такође, око 700.000 Срба је протерано из Хрватске, БиХ и других крајева претходне Југославије, а већина њих уточиште је нашла у Србији и Црној Гори.⁸ Већина тих избеглица и данас није трајно решила свој статус, тако да се још није укључила у онај део популације који се у стваралачком смислу може сматрати активним. Та чињеница додатно блокира и расипа националну енергију, што се неповољно одражава на укупни стратешки положај наше државе.

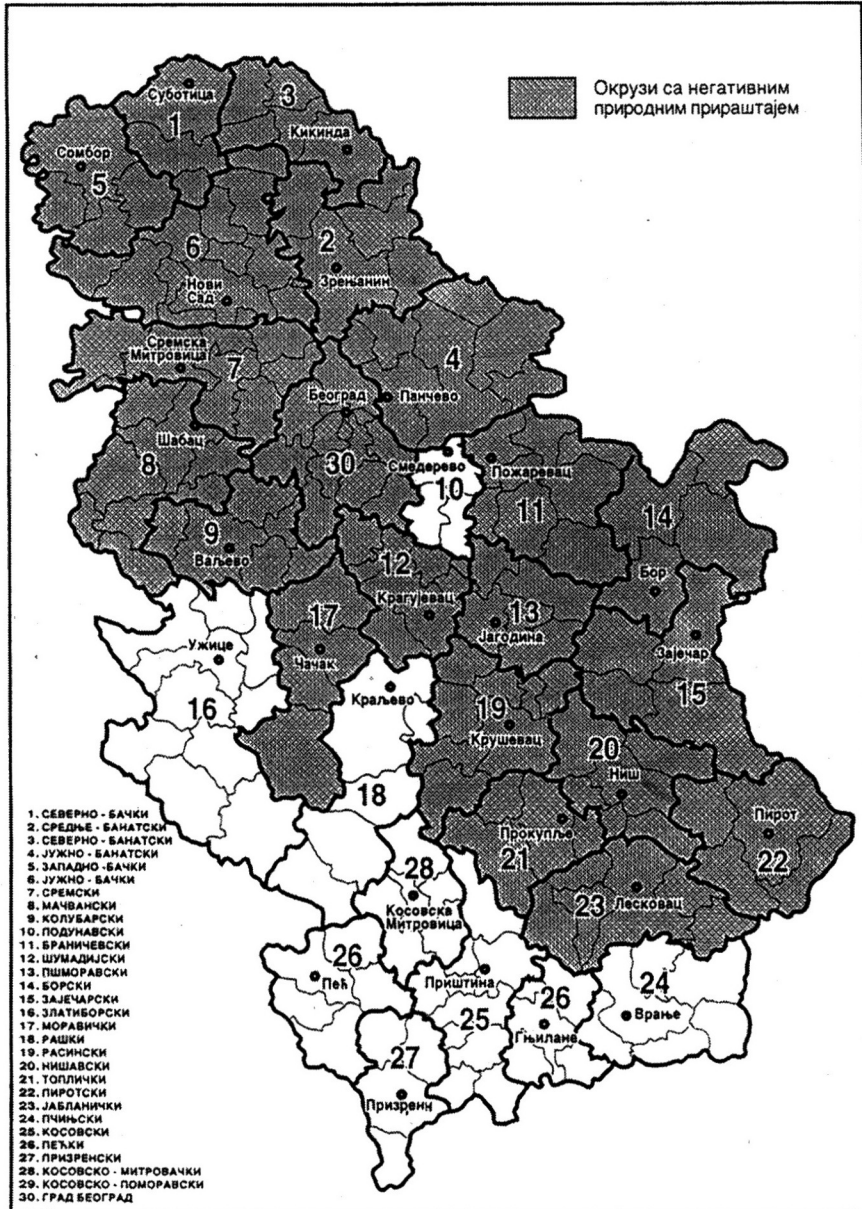
Неравномерни размештај демографских ресурса је нова неповољна чињеница стратешког положаја у нашој земљи. Последњих деценија овог века текао је крајње неповољан тренд миграција из руралних ка урбаним центрима, што се језиком демографије назива метрополизацијом. Тако је настао Београд као наш мегалополис који није у стању да омогући размах стваралачких могућности свих својих досељеника, нити да им реши бројне социјалне и животне проблеме. Насупрот томе, све се брже празне и биолошки старе, што је по последицама идентично, рурална подручја, па тако без становништва и радне снаге остају некада привредно најактивнија подручја Србије.

За оцену стратешког положаја СР Југославије, односно за њену одбрану и безбедност, веома је неповољна чињеница да већина приграничних општина и региона бележи рапидни пад становништва. То је последица истовременог деловања свих неповољних демографских трендова: ниског степена биовиталитета као последице укупног стварања популације, континуираног и у дужем временском периоду демографског пражњења руралних крајева и мањих градова у њиховом походу на регионалне центре и Београд, али и непрекидног одласка у иностранство. Све је то створило поражавајућу слику демографског стања Србије у којој данас већина округа изван Косова и Метохије бележи негативан природни прираштај становништва (шема).

Продужени режим санкција и блокаде, *економски и финансијски* до те мере је исцрпео СР Југославију, да она све теже може да покрива елементарне материјалне и финансијске обавезе како према унутрашњем животу тако и обавезе према спољњем окружењу. Та чињеница има веома неповољан утицај на укупну стабилност државе и њен стратешки положај. Поред реченог, на државном нивоу не постоји консензус у погледу концепта макроекономског развоја, динамике и модела приватизације и укључивања земље у светске економске и финансијске токове.

⁸ Подаци преузети из *Студије о попису избеглица*, Економски институт, Београд, 1997.

Окрузи у Републици Србији са негативним природним прираштајем 1994.

Тешка економска криза, рапидно сиромашење становништва, недостатак општеприхватљивог макроекономског концепта развоја, укључујући и повезивање са светом, поред већ наведених политичких и геополитичких чинилаца, нашу земљу гура у све већу изолацију и прети тоталним економским колапсом, социјалним немирима ширих размера. У тим условима опасност од радикалне дестабилизације земље је велика, а могућност њене тоталне деструкције врло реална. Нема ни говора да би се у таквим околностима могло радити на дуго-рочној стабилизацији нашег државног и политичког поретка и на свестраној реформи и јачању одбрамбено–безбедносног система земље.

Ипак најдубља и најтежа унутрашња криза у СР Југославији, која прети да тотално наруши њен државни и територијални поредак, је *сте криза на Косову и Метохији*.⁹ Нема потребе овде нашироко разматрати све узроке, поводе и токове, те могуће последице те кризе, већ само упозорити на чињеницу да је у тој кризи дошло до спреге сепаратистичке националне идеологије и програма косметских Албанаца, тероризма са елементима масовне оружане побуне и страног мешања, како Албаније као суседа СР Југославије тако и великих сила на челу са САД и Немачком. Криза је до те мере интернационализована, те о њој увелико одлучују Контакт група и ЕУ, те УН и СБ, који је већ усвојио две резолуције о Косову и Метохији. Упоредо са тим, НАТО као продужена ударна песница САД прети војном интервенцијом ради наводног спречавања хуманитарне катастрофе.

За оцену о утицају те кризе на укупни стратешки положај СР Југославије треба уочити неколико чињеница: (1) СР Југославији врло евидентно прети војна интервенција НАТО, чиме би, ако до интервенције дође, нашој земљи биле нанесене тешке последице; (2) страном мешање и војна интервенција би могли довести, фактички или формално, до неке врсте протектората над Косовом и Метохијом, што би био корак до потпуног губитка ове територије; (3) због кризе на Косову и Метохији СР Југославији су наметнуте нове санкције, а није нереално очекивати да се режим санкција погорша ако дође до даљње ескалације кризе; (4) СР Југославија нити показује способност да ту кризу самостално реши (дуго времена је одлагано њено решавање, а када је сукоб избио СР Југославија није показала неопходну ефикасност за његово брзо решење), нити за њено решење постоји унутрашњим политичким консензусом прихваћени концепт или програм.

Једном речју, СР Југославија није успела да одговарајућом државном политиком и стратегијом предупреди кризу на Косову и Метохи-

⁹ Опширније: *Косово и Метохија – изазови и одговори*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 157–179.

ји, иако је сваком било познато да ће до те кризе доћи, а када је дошло до отвореног оружаног конфликта, он није вођен на начин како се ти сукоби морају водити да би се избегло стране мешање и војно и политичко арбитражање. Због свега тога, ток и исход кризе на Косову и Метохији испољава и испољаваће и убудуће, без обзира на њено коначно или привремено решење, веома неповољан утицај. Последице те кризе ће задуго оптерећивати стратешки положај СР Југославије, како у њеним односима према свету и суседима тако и у унутардржавним односима.

*
* *

Закључујући ово излагање, може се истаћи да укупни стратешки положај СР Југославије карактерише следеће:

1. Велики центри политичке моћи неповољно утичу на стратешки положај СР Југославије. Окривљујући је за разбијање претходне државе, грађански рат и све последице југословенске кризе, СР Југославији су наметнули блокаду и санкције, не дозвољавају њен повратак у међународни правни, политички и финансијски поредак и врше стални притисак ради прекомпоновања њене државне територије.

2. Савезна Република Југославија се нашла у непосредном окружењу држава које или припадају НАТО–у, или његовом програму "Партнерство за мир", или се свим силама боре да уђу у те евроатлантске војне и политичке интеграције. У исто време, СР Југославија није дефинисала свој однос према тим интеграцијама, што додатно подстиче њену изолацију у региону.

3. Најнеповољнији чинилац стратешког положаја СР Југославије јесте стање унутрашње стабилности и безбедности. Својим неповољним утицајем посебно се истичу: (1) криза савезне државе; (2) непостојање политичког консензуса у погледу глобалног пројекта друштвеног и економског развоја; (3) дубока економска, социјална и морална криза друштва; (4) изразита демографска регресија српског и црногорског становништва у односу на оне националне мањине које испољавају висок степен нелојалности према нашој држави; (5) оружана и терористичка побуна на Косову и Метохији у функцији издвајања те покрајине из државног и територијалног устројства Србије, уз високи степен интернационализације кризе готово до опасности од војне интервенције НАТО–а.

4. СР Југославија се налази на геостратегијски значајном делу Балкана и Европе и фактички игра улогу транзитне зоне између Централне и Западне Европе и Медитерана односно Блиског истока. Због међународне блокаде и кризе на властитом државном простору, СР Југославија не успева да позитивно валоризује свој веома повољан стратешки положај, већ се и даље налази у продуженој блокади.